

THYERJA E KANONIT TË SHENJTË NGA KANONI GJUHËSOR: RASTI I „PUNËS SË PENDIMIT“

Andreas DUSHI¹

^{1*} Albanian Academy of Sciences, Republic of Albania

*Corresponding author e-mail: andreas.dushi@akad.gov.al

Përmbledhje

Ky punim shqyrton variantin shqip të *Punës së pendimit*, formulës që thuhet nga besimtari katolik i sakramentit të rrëfimit, duke u përqendruar te shprehja *po të jap fjalën*. Në krahasim me variantet në gjuhë të tjera ku përdoren forma që shprehin vendosmëri, qëllim ose prirje për të shmangur mëkatet, shqipja përdor një formë semantike të afrohet premtimit. Kjo zhvendosje krijon një mbivendosje asimetrike ndërmjet kanonit fetar dhe kanonit gjuhësor: i pari e kupton pendimin si kthim shpirtëror dhe vendosmëri të mbështetur në hirin hyjnor, i dytë përmes një formule të ngulitur brenda gjuhës, e shpreh këtë vendosmëri si zotim të prerë.

Duke u mbështetur në dëshmi të hershme të teksteve fetare shqipe si dhe në krahasimin me variante italiane latinisht, anglisht dhe greqisht, punimi tregon se kjo nuk është një shmangie rastësore, por pjesë e një tradite tekstuale të qëndrueshme. Rasti dëshmon se një zgjedhje leksikore, në dukje e vogël, mund të prodhojë pasiguri teologjike dhe kanonike, duke e kthyer gjuhën jo vetëm në mjet përcjellës të normës fetare, por edhe në vendin ajo mund të pësojë thyerje kuptimore.

Fjalët kyçe: Kanoni gjuhësor; kanoni fetar; përkthim liturgjik; semantika; tradita katolike shqipe.

Hyrje

Mbivendosja e kanoneve si tërësi normash, tekstesh të normatizara dhe praktikash të përsëritura përbën një dukuri veçanërisht domethënëse në ato raste kur një tekst përcillet nga një sistem autoriteti në një tjetër. Një tekst fetar, për shembull, nuk qarkullon vetëm si njësi gjuhësore, por edhe si bartës i një doktrine dhe i një praktike rituale që ka zënë vend në kujtesën shoqërore. Për këtë arsye, përkthimi dhe përshtatja, pra përcjellja e tij në një gjuhë të caktuar nuk është asnjëherë veprim vetëm teknik. Ai prek njëherazi rrafshet teologjike, sociolinguistike dhe antropologjike.

Kjo marrëdhënie bëhet më e ndërlikuar kur kanoni gjuhësor, pra forma e një teksti të ngulitur në përdorimin e një bashkësie, nis të fitojë peshë të tillë sa të ruhet edhe atëherë kur kuptimi i saj bie ndesh me kanonin fetar që duhet të përcillet. Në këtë rast, gjuha nga një mjet që nuk duhet ta çenojë normën, kthehet vetë në një lloj norme. Ajo e përcjell tekstin i cili, nëpërmjet saj, përsëritet dhe fiton një qëndrueshmëri të atillë që është e vështirë të ndryshohet edhe në ato raste kur mbart mospërputhje me përmbajtjen e domosdoshme doktrinale.

Një rast i tillë shfaqet në ardhjen në shqip të tekstit të njohur si *Puna e pendimit*, formulë që thuhet nga besimtari katolik pas rrëfimit, për t'i kërkuar falje Hyjit për mëkatet e veta dhe për të shprehur pendimin e tij. Në traditën fetare, kjo formulë lidhet me një akt shpirtëror të domosdoshëm, mirëpo në variantin shqip, një pjesë e formulës paraqet një zhvendosje

semantike shumë të rëndësishme. Aty ku në gjuhë të tjera shfaqet ideja e vendosmërisë për të mos mëkatuar më, në shqip përdoret shprehja *po të jap fjalën*, e cila i afrohet më shumë premtimit sesa prirjes. Ky dallim, në pamje të parë i vogël, hap një problem më të gjerë. Nëse besimtari “i jep fjalën” Zotit se nuk do ta fyejë më kurrë, atëherë formula kthehet në një premtim për një gjendje që, sipas vetë vetëdijes së krishterë mbi dobësinë njerëzore, nuk mund të garantohet plotësisht.

Kjo krijon atë mbivendosje asimetrike e cila shqyrtohet në këtë punim. Duke u nisur nga varianti i sotëm shqip i *Punës së pendimit*, pastaj nga dëshmitë më të hershme në tekstet fetare shqipe dhe në krahasimin me variantet në gjuhë të tjera, synohet të tregohet se si një zgjedhje leksikore mund të shndërrohet në një problem kanonik dhe po ashtu, të vëzhgohet mënyra se si një tekst fetar, tek përkthehet në një gjuhë të caktuar, mund të marrë ngarkesa kuptimore që e zhvendosin nga burimi i vet fillestar.

Puna e pendimit në gjuhën shqipe

Rrëfimi si një prej shtatë sakramenteve të katolicizmit, mbyllet me dy akte; i pari i shqiptuar nga besimtari dhe i dyti, nga meshtari. Ai i besimtarit, sot që flasim, është:

*O Zoti im, Po më vjen keq me gjithë zemër për të gjitha mëkatet që kam bërë. Se kam berrë Parajsën e kam merituar ferrin. Por ma shumë se të kam fyer ty, o e mira e pambaruar që kaq shumë më ke dashur. Mëshirë o Zot. Më fal o Zot. Por po të jap fjalën që me ndihmën tënde, nuk do të të fyej më kurrë.*⁸ Krahasimisht me variantet e gjuhëve të tjera, vërejmë se *po të jap fjalën* është një pjesë e cila nuk gjendet tjetërkund, aq më tepër po ta vështrojmë duke marrë parasysh peshën semantike që ajo mbart në gjuhën shqipe, si e barazvlefshme me “premtoj”, fjalë e hershme e shqipes e cila gjendet që te Buzuku, në një formë që i qëndron më pranë variantit italisht nga ku edhe ka prejardhjen: *prometuum*⁹.

Dhënia e fjalës ase premtimi pra është shprehja e sigurisë më të lartë që dikush mund të ofrojë, sikundër edhe kanuni e thotë qartë: “E folmja asht në fund të kuletës”¹⁰. Po atëherë, si ka mundësi që dikush ia premtot Zotit se *nuk do ta fyejë më kurrë*, pra se nuk do të bëjë më asnjë mëkat, për aq kohë sa, secila meshë e shenjtë fillon me pranimin e mëkateve nga besimtari? Duke qenë se ekziston kjo vetëdije kolektive e gjithë besimtarëve, a nuk është, atëherë, ky premtim në vetvete një mëkat, meqë besimtari premtot diçka për të cilën e ka sigurinë e plotë se nuk do ta realizojë dot?

Një prej rasteve më të hershme kur trajtohet *vetëm* sakramenti i rrëfimit është libri i P. Bonaventura da Francavilla, “*Confessione pratica italico-epirotica*” (Roma, 1863), në të cilin autori shkruan se meshtari në Shqipëri “duhet të merret me njerëz të thjeshtë, të rritur kryesisht ndër male, [ndaj] gjendet gati i humbur derisa, pas përvojës së gjatë, njeh zakonet dhe mënyrën e tyre të të sjellurit.”¹¹

Prandaj Bonaventura, në këtë libër, krijon një “skenar” me pyetje-përgjigje, ku meshtari e pyet besimtarin për gjithë mëkatet e mundshme dhe ai, besimtari pra, i përgjigjet. Si *Punë të pendimit*, Bonaventura i ofron besimtarit shqiptar një tekst që ngjason shumë me këtë të sotshmin:

*Zoti em, persè ti jee fort i dasctun ,
e mbi gith t' miravet i mir, e persè t'
due me giyh scpirtin pò pehendohem , e
pò mi vien keçh me giyh zembre se t'*

⁸ Etërit Jezuit (përg.). (2017). *Visari shpirtëror* (bot. III). Tiranë: Shoqata e Jezuitëve në Shqipëri, f. 7.

⁹ Topalli, K. (2017). *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë: QSA, IGJL, f. 1182.

¹⁰ Gjeçovi, Sh. (2025) *Kanuni i Lekë Dukagjinit*, Shkodër: Botimet Françeskane, f. 57.

¹¹ Bonaventura da Francavilla, P. (1863). *Confessione pratica italico-epirotica*. Romë: Congregata Propaganda Fide, f. 5.

*kam fye . Miscerere o Zott ; Miscerere o
Krisct , pò t' premttoi me gith fuçii t'
scpirtit em , e me ndinim tâne perpara
me dekun se maa kuur me t' fye .
Sceitia Mbrii Ama Tinzot luttu per
scpirtin tem , abolla t' scelbohet. Asctù
kioft.¹²*

Libri, duke qenë se është dygjuhësh, jep edhe gjegjësen në italisht e cila, sipas të gjitha gjasave, është marrë nga një lutje e shën Alfons Ligorit¹³. Duhet thënë, ndërkohë, se *Puna e pendimit* nuk ishte formulë që duhej thënë me patjetër për ta bërë të vlefshëm sakramentin e rrëfimit.¹⁴ Prandaj, ajo më shumë i shërbente vetëdijësimit të besimtarit për mëkatet e kryera, për peshën e tyre dhe për nevojën që t'ia paraqiste Hyjit, me besim se ai do ta falte. Edhe në tekstet e tjera fetare të botuara pas librit të sipërcituar, *Puna e pendimit* del pak a shumë njëlloj. Ne po ndalemi vetëm te rreshti që po shqyrtojmë i cili, si në vitin 1936, si në vitin 1940 del:

*e me ndihmë tande po t'ap fjalën jo veç mas me t'fye ma kurr, por edhe me të dashtë,
me të ndigiu e mbas sodit m'u shmangë prej çdo rase mkatit.*^{15;16}

***Puna e pendimit* si tekst kanonik**

Koncili II i Vatikanit (1962-1965) i thjeshtoi ndjeshëm disa prej realiteteve tradicionale të kremtimeve fetare dhe sakramentare. Në aktet e dala prej tij, neni 72 thotë shprehimisht: “Riti dhe formulat e sakramentit të rrëfimit duhen rishikuar, që të mund të shprehin më qartësisht si natyrën, po ashtu edhe efektin e sakramentit”¹⁷.

Duke qenë se atëherë kur u mbajt Koncili II i Vatikanit, kleri shqiptar e kishte të pamundur të komunikonte me Selinë e Shenjtë, ky vendim, ashtu sikurse shumë vendime të tjera, mbeti i pazbatuar. Aq më tepër, shumë pak vite më vonë, më 1967, Shqipëria u shpall vend ateist, ndaj nuk kishte më as nga kush e as se si të kërkohej ndryshimi i *Punës së pendimit*, pasi rrëfimi, ashtu sikurse çdo shfaqje tjetër që lidhej me një realitet fetar, u bë i paligjshëm. Në fshehtësi, aty ku vazhdonte ruajtja e fesë, rrëfimi kryhej sipas modelit të mëhershëm dhe kjo, mesa duket, u ruajt edhe pas rikthimit të së drejtës për të besuar.

Ndonëse pas '90, liturgjia në shqip u ndryshua për t'iu përshtatur vendimeve të Koncilit dhe dinamikave që kishin shoqëruar periudhën pas tij, *Puna e pendimit* mbeti po ajo, ndryshe nga sa ka ndodhur me shumicën e vendeve e ndryshe nga sa na del në shumicën e gjuhëve, sikurse mund të shohim në tabelën e mëposhtme:

Italisht	Anglisht	Latinisht	Greqisht
----------	----------	-----------	----------

¹² Po aty, fq. 13.

¹³ Ky është përfudnimi ynë, duke krahasuar variantin e dhënë nga Bonaventura me variantet e tjera, ku më i ngjashmi gjendet te: Liguori, Sh. A. (1821). *Via della salute*. Bassano: Remondini.

¹⁴ Për më tepër, shih: Semple, H.C., S.J. (1918). *Heaven Open to Souls: Love for God above all things*. New York: Benziger Brothers, f. 333; McHugh, J.A., O.P., & Callan, C.J., O.P. (1929). *Moral Theology: A Complete Course According to St. Thomas and the Best Modern Authors*. New York: Joseph F. Wagner, Inc.; London: B. Herder Book Co., §936(b)..

¹⁵ Etërit Jezuit (përg.). (1936). *Visari shpirtnuer* (bot. IV, përkth. Dom Kolec Prennushi). Winterberg: J. Steinbrener, f. 16.

¹⁶ *Visarthe shpirtnuer ase uratë të përditshme*. (1940). Shkodër: Shtypshkroja “Zoja e Paperlyeme”, f. 14.

¹⁷ Paul VI. (1963). *Constitution on the Sacred Liturgy Sacrosanctum Concilium*, solemnly promulgated on December 4, 1963. Retrieved from: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html

Mio Dio, mi pento e mi dolgo con tutto il cuore dei miei peccati, perché peccando ho meritato i tuoi castighi, e molto più perché ho offeso te, infinitamente buono e degno di essere amato sopra ogni cosa. Propongo con il tuo santo aiuto di non offenderti mai più e di fuggire le occasioni prossime di peccato. Signore, misericordia, perdonami. ¹⁸	O my God, I am heartily sorry for having offended Thee, and I detest all my sins because of thy just punishments, but most of all because they offend Thee, my God, who art all good and deserving of all my love. I firmly resolve with the help of Thy grace to sin no more and to avoid the near occasion of sin. Amen. ¹⁹	Deus meus, ex toto corde pœnitent me omnium meorum peccatorum, eaque detestor, quia peccando, non solum pœnas a te iuste statutas promeritus sum, sed præsertim quia offendi te, summum bonum, ac dignum qui super omnia diligaris. Ideo firmiter propino, adiuvante grâtia tua, de cetero me non peccaturum peccandique occasiones proximas fugiturum. Amen. ²⁰	Θεέ μου, μετανοώ και λυπούμαι από τα βάθη της καρδιάς μου για όλες τις αμαρτίες μου. Τις αποδοκιμάζω, όχι μόνο διότι, αμαρτάνοντας, έγινα άξιος της δίκαιης τιμωρίας σου, αλλά προπάντων γιατί πρόσβαλα εσένα, που είσαι άπειρα καλός και άξιος να αγαπάσαι πάνω απ' όλα. Με την άγια βοήθειά σου, αποφασίζω να μη σε προσβάλω ποτέ πια, και να αποφεύγω τις ευκαιρίες που βρίσκονται κοντά στην αμαρτία. Κύριε, ελέησέ με και συγχώρησέ με. Αμήν. ²¹
---	--	---	--

Në të katra këto variante, aty ku në shqip gjendet folja “të premtoj”, paraqitet një folje tjetër: “vendos” (propongo, firmly resolve, firmiter, αποφασίζω). Sikurse duket, ky varianti i gjuhës sonë qe ngulur thellë në traditën e popullit, prandaj ishte e vështirë të ndryshohej ose, sikurse dëshmitë konkrete na kanë treguar²², bota shpirtërore e shqiptarëve të sapodalë nga ateizmi i detyruar kishte aq shumë problematika, saqë nuk u krijua asnjëherë hapësira për të diskutuar lidhur me këtë çështje. Duke u rikthyer te teksti i Francavilla-s dhe te shpjegimi që ai jep për popullin shqiptar ku thotë se nuk ishin edhe aq të familjarizuar me sakramentin e rrëfimit, duket se ky variant me “premtimin” është zgjedhur qëllimisht si nxitje për t’i qëndruar edhe më besnik pjesës pararendëse.

Përfundime

Nga shqyrtimi i variantit shqip të *Punës së pendimit* rezulton se struktura e përgjithshme e formulës është në rregull, por mënyra se si shprehet pjesa përmbyllëse e saj shfaq problematika. Shprehja *po të jap fjalën*, e barasvlefshme në me premtimin, e zhvendos kuptimin

¹⁸ Benedetto XVI. (2005). *Compendio del Catechismo della Chiesa Cattolica*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, Appendice, A) Preghiere comuni, “Atto di dolore”, f. 95.

¹⁹ Benedict XVI. (2005). *Compendium of the Catechism of the Catholic Church*. Vatican City: Libreria Editrice Vaticana, Appendix, A) Common Prayers, “Act of Contrition”, f. 165.

²⁰ Po aty.

²¹ Συνοδική Επιτροπή για τον Ευαγγελισμό και την Κατήχηση. (2009). *Οι πιο Κοινές Προσευχές*. Në *Προσευχητάριο* (B’ έκδοση). Teksti merret nga faqja zyrtare e Komisionit Sinodal për Ungjillizimin dhe Katekizmin të Kishës Katolike në Greqi; psalmet janë rishikuar sipas *Ψαλμοί και Ωδές* (ISKIE, 2010)..

e formulës nga fusha e vendosmërisë shpirtërore drejt fushës së zotimit të prerë. Kjo zhvendosje bëhet edhe më e dukshme kur varianti shqip krahasohet me variantet në gjuhë të tjera.

Dëshmitë e shqyrtuara tregojnë se kjo formulë nuk është një rast i vonë apo i rastësishëm i përdorimit bashkëkohor, por pjesë e një tradite më të gjatë tekstore. Që nga dëshmia e Bonaventura da Francavilla-s e deri te librat e mëvonshëm të lutjeve, elementi i premtimit shfaqet me një qëndrueshmëri që dëshmon për ngulitjen e tij në ligjërimin fetar shqiptar. Kjo e bën rastin më domethënës, pasi nuk kemi të bëjmë thjesht me një gabim të izoluar përkthimi, por me një formë që, përmes përsëritjes dhe përdorimit, ka fituar autoritet.

Në këtë pikë del e qartë përplasja ndërmjet dy kanoneve. Nga njëra anë qëndron kanoni fetar, i cili e kupton pendimin si kthim, keqardhje dhe prirje për ta shamgnur përsëritjen e mëkatit, por pa e mohuar mundësinë e rënies së mëtejshme në të dhe nga ana tjetër qëndron kanoni gjuhësor, domethënë forma e trashëguar shqipe, e cila këtë prirje e shpreh si premtim.

Kësisoj, kanoni gjuhësor bie në kundërshti me kanonin fetar që synon të përçojë, çka qartësohet edhe më në dritën e Konkilit II të Vatikanit, i cili kërkoi rishikimin e riteve dhe formulave të sakramentit të rrëfimit për të shprehur më qartë natyrën dhe pasojën e tij. Po ashtu, meqë të *japësh fjalën* për diçka që e di se nuk ke mundësi ta mbash është një lloj gënjeshtre, i bie ndesh edhe kryekanonit, *Dhjetë Urdhërimeve* ku qartësisht ndalohet të gënjesh.

Referencat

- [1]. Benedetto XVI. (2005). *Compendio del Catechismo della Chiesa Cattolica*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- [2]. Benedict XVI. (2005). *Compendium of the Catechism of the Catholic Church*. Vatican City: Libreria Editrice Vaticana.
- [3]. Bonaventura da Francavilla, P. (1863). *Confessione pratica italico-epirotica*. Romë: Congregata Propaganda Fide.
- [4]. Etërit Jezuit. (përg.). (1936). *Visari shpirtnuer* (bot. IV, përkth. Dom Kolec Prennushi). Winterberg: J. Steinbrener.
- [5]. Etërit Jezuit. (përg.). (2017). *Visari shpirtëror* (bot. III). Tiranë: Shoqata e Jezuitëve në Shqipëri.
- [6]. Kanuni i Lekë Dukagjinit. Neni 516, nye i tetëdhjetë e katërt.
- [7]. Liguori, Sh. A. (1821). *Via della salute*. Bassano: Remondini.
- [8]. McHugh, J.A., O.P., & Callan, C.J., O.P. (1929). *Moral Theology: A Complete Course According to St. Thomas and the Best Modern Authors*. New York: Joseph F. Wagner, Inc.; London: B. Herder Book Co.
- [9]. Paul VI. (1963). *Constitution on the Sacred Liturgy Sacrosanctum Concilium*. Retrieved from: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html
- [10]. Semple, H.C., S.J. (1918). *Heaven Open to Souls: Love for God above all things*. New York: Benziger Brothers.
- [11]. Συνοδική Επιτροπή για τον Ευαγγελισμό και την Κατήχηση. (2009). *Οι πιο Κοινές Προσευχές*. Në Προσευχητάριο (B' έκδοση). [Faqe zyrtare e Komisionit Sinodal për Ungjillizimin dhe Katekizmin të Kishës Katolike në Greqi.]
- [12]. Topalli, K. (2017). *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë: QSA, IGJL.
- [13]. Visarthe shpirtnuer ase uratë të përditshme. (1940). Shkodër: Shtypshkroja "Zoja e Paperlyeme".